

הדלקת נרות חנוכה ריחניים או משמיעים קול

הקדמה

'אסור להשתמש לאורה'

תשמישי קודש ומצוה לאור הנרות

תשמיש שאינו סמוך לנר

שימוש באור הנרות ללא כוונה ליהנות מהם

הנאה מריחם או קולם של נרות החנוכה

הנאה מריח ומקול - הנאה שאין בה מעשה

הנאה ומעילה בקול מראה וריח

הנאה מקול וריח ללא כוונה

הנאה מקיום מצות הדלקת נרות חנוכה

סוף דבר

הקדמה

לאחד מידידי הקרובים יש בת עיוורת. לקראת ימי החנוכה, כדי שגם היא תחוש את שמחת החג, נרכשו עבור ההדלקה בביתה נרות המפיצים ריח טוב בשעה שהם דולקים, וכן נרות המזמרים בשעת הדלקתם [נר שבו נשזר הפתיל עם חוט מתכת המחובר למנגנון, המפעיל בעקבות חימום המתכת הקלטה של השיר "מעוז צור ישועתי"]. אלא שאז התעורר הספק, האם אין בכך הנאה מנרות החנוכה, עליהם נאמר "אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד"? אכן לדעת מרן השו"ע הבת יוצאת ידי חובה בהדלקת אביה בביתם, וגם לדעת הרמ"א ומנהג בני אשכנז כ'מהדרין מן המהדרין', שכל אחד מבני הבית מדליק בעצמו, כתב המשנה ברורה (סימן תרעה ס"ק ט) כי "אשה אינה צריכה להדליק [בעצמה] דהיא רק טפילה לאנשים", ובכל זאת באנו לברר כאן מה נכלל באיסור ליהנות מנרות החנוכה - האם נאסרה הנאה רק מאור הנרות, או גם הנאות אחרות הנובעות מהם, כגון קול וריח.

'אסור להשתמש לאורה'

במסכת שבת (כא, ב) אמר רב:

פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מדליקין בהן בחנוכה, בין בחול בין בשבת. אמר רבי ירמיה, מאי טעמא דרב, קסבר כבתה אין זקוק לה, ואסור להשתמש לאורה.

ופירש רש"י: "שיהא ניכר שהוא נר מצוה, וליכא למיחש להטייה". כלומר, לדעת רב אם "כבתה" נר החנוכה בתוך הזמן "אין זקוק לה", אינו צריך לשוב ולהדליקה, ולכן מותר להדליק נר חנוכה בשמנים ובפתילות הפסולים לנר שבת, כי גם אם נכבה

הנר בתוך הזמן אינו צריך לשוב ולהדליקו. וסבר רב, שמותר להדליק בשמנים אלו גם בשבת חנוכה, משום שאסור להשתמש לאורם של נרות החנוכה, ולכן אין חשש שמא יטה את הנר בשבת כדי שידלק היטב, כי אינו משתמש לאורו.

רבותינו הראשונים ביארו מדוע אסור להשתמש לאורם של נרות החנוכה:

- רש"י (שם) כתב: "שיהא ניכר שהוא נר מצוה".
- בעל המאור (שבת ט, א מדפי הרי"ף) כתב: "כיון שהם זכר לנרות ולשמן של היכל".
- הר"ן (שם) כתב: "כיון שעל ידי נס שנעשה במנורה תקנוה, עשאוה כמנורה שאין משתמשים בה כלל". וצ"ע האם יש הבדל בין ההשתמשות בנרות ובשמן [בעל המאור] ובין ההשתמשות במנורה [ר"ן].
- עוד כתב בעל המאור: "משום ביזוי מצוה".

תשמישי קודש ומצוה לאור הנרות

בדברי בעל המאור (שם) מבוארת הנפקא מינא בין הטעמים - האם רק תשמיש של חול נאסר, או כל תשמיש, לרבות תשמיש של קודש:

למאן דאמר אסור להשתמש לאורה של נר חנוכה, כל תשמיש במשמע, אפילו תשמיש דמצוה ותשמיש קדושה, משום דקסבר כיון שהם זכר לנרות ולשמן של היכל, אסורות הן בהנאה כל עיקר, אפילו לקרוא בספר, ואפילו לסעודת שבת ולסעודת מצוה. ולמאן דאמר אסור להרצות מעות כנגד נר של חנוכה, דווקא הרצאת מעות וכיוצא בה, שהיא תשמיש רשות ושל חול, וכדקא פירש טעמיה משום בזוי מצוה, אבל תשמיש מצוה ותשמיש קדושה מותר להשתמש לאורה.

וכן כתב הר"ן (שבת ט, א מדפי הרי"ף):

אסור להשתמש לאורה. פירוש, כל תשמישים ואפילו תשמיש מצוה, דכיון שעל ידי נס שנעשה במנורה תקנוה, עשאוה כמנורה שאין משתמשים בה כלל.

אך על מה שכתב בעל המאור, כי למאן דאמר שאסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה, נאסר רק תשמיש של חול, כתב הר"ן:

לאו למימרא דדוקא תשמיש דרשות אסור אבל תשמיש דמצוה שרי, אלא לומר דאפילו ריצוי מעות שהוא תשמיש קל, אסור.

וכן נקט הרמב"ן (מלחמות שם):

אפילו הרצאת מעות שאינו אלא עיון הקל אסור, כל שכן תשמיש אחר בין של מצוה בין של קדושה.

וכן פסקו הטור והשולחן ערוך (או"ח סי' תרעג סע' א):
אסור להשתמש בנר חנוכה בין בשבת בין בחול, ואפילו לבדוק מעות או למנותן לאורה אסור, אפילו תשמיש של קדושה, כגון ללמוד לאורה, אסור. ויש מי שמתיר בתשמיש של קדושה.
וידוע הכלל בדברי מרן השו"ע, שהכריע להלכה כדעה שהביא ב"סתם", ולא כדעת ה"יש אומרים".
המשנה ברורה (ס"ק ח) הביא להלכה את שני הטעמים מדוע נאסר להשתמש לאור נרות החנוכה:
כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה לפרסם הנס. ועוד, כיון שעל ידי נס שנעשה במנורה תקנוה, עשאוה כמנורה שאין משתמשים בה כלל.

תשמיש שאינו סמוך לנר

הרא"ש (שבת פ"ב סימן ו) כתב בביאור דברי הגמרא "אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה", כי:

אף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידין סמוכות לנר לעיין בהם יפה, אסור. וכן משמע לישנא דקאמר "כנגד נר חנוכה", ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה.

והבית יוסף (סע' תרעג סע' א) למד מכאן:

נראה מדבריו בתשמיש עראי שאינו של גנאי. דהיינו שאינו צריך להיות ידיו סמוכות לנר, שרי.

בביאור הדברים כתב בערוך השלחן (סע' ז) כי האיסור להשתמש לאור הנר, יסודו משום ביזוי המצוה. ולכן נאסר שימוש רק סמוך לנר, כי בתשמיש שאינו סמוך לנר אין ביזוי מצוה:

כבר נתבאר דאסור להשתמש לפני נר חנוכה, ובין בעיקר הנר האחת שהיא עיקר החיוב, ובין הנרות הנוספים. והטעם משום ביזוי מצוה, שנראה שאינה חשובה כשמשתמשים לפניה. ולכן אפילו תשמיש קל אסור. כגון לבדוק מעות לאורה, או למנות מעות בפניה, אסור. ויש אומרים (בית יוסף) דדווקא תשמיש שצריך לעשותו סמוך להנר, כמו בדיקת ומנין מעות. אבל תשמיש קל שנעשה מרחוק, מותר.

היעב"ץ ביאר בספרו מור וקציעה (סימן תרעג) את דברי הרא"ש "דלא אסר תשמיש של גנאי אלא בסמוך לה", כי:

טעם איסור תשמיש לאורם אפילו של קדושה אינו אלא משום היכרא דעבוד בהו, ומשום פרסומי ניסא נגעו בה, דלא לימרו לצרכו הוא דאדלקה. וזו סברת הרא"ש בתשמיש עראי שאינו אסור אלא בידי סמוכות, דאם אינן סמוכות לנר, לא מינכרא מילתא דלצרכו הוא.

כלומר, טעם האיסור ליהנות מאור הנר הוא, כדי שיהיה ניכר שהנר הודלק למטרת פרסום הנס, ולא לצורך שימושים אחרים שנועדו לצרכו. ולכן אין איסור ליהנות מתשמיש הנעשה שלא בסמוך לנרות, כי אז אין חשש שיאמרו שהדליק את הנר לצרכו.

אולם ה"ט"ז (ס"ק ג) כתב כי מלשון הטור והשו"ע משמע שאין לחלק בין שימוש הסמוך לנרות לשימוש שאינו סמוך לנרות:

וכיון דהטור לא כתב "נגד נר חנוכה", אלא "אסור להשתמש לאורה", משמע אפילו אין ידיו סמוכות לנר אסור. על כן בכל גווני אסור להשתמש לאורה אפילו אין ידיו סמוכות לנר, וכמשמעות השו"ע.

וכדבריו פסק המשנה ברורה (ס"ק י):

ועיין במג"א (ס"ק ב) וט"ז שהסכימו דאפילו למנותן מרחוק שאין ידיו סמוכות לנר, גם כן אסור.

וכתב ערוך השולחן (שם) לאחר שהביא את דברי הבית יוסף: "ויש אוסרים גם בכהאי גוונא, דסוף סוף הוי ביזוי מצוה, וכן המנהג להחמיר".

אמנם הביאור הלכה (שם) חידש, כי שימוש ארעי למטרות קדושה, מותר:

לענ"ד אפילו אם נפסוק להלכה כמסקנת המג"א דבתשמישי ארעי אפילו כשאין ידיו סמוכות לנר אסור, ושלא כדעת בית יוסף, כשנצרך לזה גם כן כשהוא תשמישי קדושה ובדרך ארעי כגון ללמוד לפניו דרך ארעי, אפשר דלכו"ע אין להחמיר, וצ"ע.

שימוש באור הנרות ללא כוונה ליהנות מהם

הפרי חדש (סימן תרעג) כתב בשם מוהריק"ש:

לילך לאורן לפי תומו כדי שלא ישל, אינו מחוייב להעצים עיניו, דלא מיקרי תשמיש. וכן כל כיוצא שאין צריך אור הנר, ולא מיקרי תשמיש.

ודבריו הובאו להלכה במשנה ברורה (ס"ק יא):

ודוקא בזה [להרצות מעות] שהוא עכ"פ תשמיש עראי [אסור]. אבל כל שאינו משמש כלום, רשאי לישב בביתו בשעה שנר חנוכה דולקת.

והוסיף בשער הציון (ס"ק יא):

היינו אפילו לא הדליק השמש אצלו כמו שנהוג. וביותר מזה כתב הפרי חדש והובא בשערי תשובה, דלילך לאור נר חנוכה לראות שלא יכשל שרי, דלא מחוייב להעצים עיניו, דלא מקרי תשמיש.

וכן מבואר בספר ערוך השלחן (סע' ז):

אפילו לאכול מרחוק אסור, ואף על גב דנהנה בישיבתו בביתו מהם שיש אור בבית ולא יכשל בהליכתו, זהו הנאה דממילא וגרמא בעלמא הוא, משא"כ להשתמש לפנייהם איזה מין תשמיש שהוא.

ומבואר בדבריו, שגם האוסרים שימוש שלא בסמוך לנרות, אסרו "תשמיש" כלשהו, ולא "הנאה דממילא וגרמא בעלמא".

הנאה מריחם או קולם של נרות החנוכה

במושכל ראשון היה נראה כי נפקא מינא בין טעמי האיסור ליהנות מנרות חנוכה עשוי להיות הנאה מריחם או קולם של נרות החנוכה: לפי רש"י, שהאיסור כדי "שיהא ניכר שהוא נר מצוה", לכאורה גם כאשר הנר מדיף ריח או משמיע קול עדיין ניכר שהוא נר מצוה. כמו כן, לפי מה שכתב בעל המאור, שהטעם הוא משום ביזוי מצוה, בהנאה מריח או מקול הנרות אין ביזוי למצות הדלקת הנרות. ברם לפי הטעמים שכתבו בעל המאור והר"ן, שהאיסור הוא משום שהנרות הם "זכר לנרות ולשמן של היכל", או "עשאוה כמנורה שאין משתמשים בה כלל" - כשם שנאסרה כל הנאה שהיא מהמנורה, הנרות והשמן שהיו בבית המקדש, כך גם אסור ליהנות מריחם של נרות החנוכה. כמו כן, לדעת הרמב"ן שנאסרה הנאה מכל תשמיש "בין של מצוה בין של קדושה", לכאורה יש לאסור גם להריח את הנרות.

בשו"ת שבט הלוי (חלק יא סימן קסד) חקר:

למאי דקיימא לן (שבת כא, ואו"ח סי' תרעג) דאסור להשתמש לאור נר חנוכה, האם זה דווקא שימוש ראייה שזה עיקר תשמיש נר, או גם שאר תשמישים, כחימום וכדומה.

ונקט להלכה שכל התשמישים אסורים:

אומר בקיצור, שאין לי שום ספק שכולם אסור, לא זו לדעת בעל המאור (ריש פ"ב דשבת) דטעם איסור תשמיש משום דהוי דומיא דמנורת המקדש וחל איסור חמור דהקדש דאסור בהנאה, אלא אפילו לדעת הרמב"ן (במלחמות שם) החולק על בעל המאור בפירושו, מ"מ כתב מפורש דאיסור תשמיש נר חנוכה הוא כל תשמישים שבעולם.

ולפיכך יש לאסור הדלקת נרות המפיצים ריח.

וכן מתבאר בהמשך דבריו שם, בנדון הנאה מצילום נרות חנוכה:

ואשר שאל אם מותר לצלם נרות חנוכה או ח"ו נרות מנורת המקדש. היות כי כתבו הפוסקים דאסור לרצות מעות נגד נר חנוכה והוא תשמיש קל מאד ואפילו הכי אסור, וכן תשמיש מצוה אפילו לראות בספר, וסגרו השער לגמרי, וכמבואר מפלוגתת הרמב"ן עם הרז"ה ריש פ"ב דשבת, וכאן סוף סוף משתמש לעשות צילום וכהאי גוונא, ודאי דאסור לכתחילה מלבד הבזיון שבדבר.

אולם למעשה, השבט הלוי התיר להדליק נרות חנוכה ריחניים:

ומה שכתב מענין נרות שערבו בהם כנראה מיני בושם, ומריחים בשעה שדולקים, אם נחשב הנאה, דעתי, כיון שאין הנר עצמו עומד לשייכות ריח, לא נכלל באיסור להשתמש לאורה. ועיין בש"ך (יו"ד סי' קח ס"ק כז) דכל דבר שאינו עומד לריח אין איסור בריח, ויש עוד צד להקל.

ברם לפי דבריו יוצא, כי בנרות "ריחניים" המיוצרים במיוחד ו"עומדים לריח", לכאורה אין היתר להשתמש לצורך קיום מצות הדלקת נר חנוכה, וצ"ע.

הנאה מריח ומקול – הנאה שאין בה מעשה

ונראה לפי המתבאר לעיל שלא נאסרה "הנאה דממילא וגרמא בעלמא" מהנרות, לדון להתיר הדלקת נרות חנוכה בנרות ריחניים, כמו שכתב רבי יצחק זילברשטיין בספרו חשוקי חמד (ראש השנה יח, ב):

במשנה ברורה (סימן תרעג ס"ק ח) כתב שני טעמים למה אסור להשתמש לאורה: האחד, כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה לפרסם הנס. ועוד, כיון שעל ידי נס שנעשה במנורה תקנוה, עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל. והנה לגבי הטעם השני, שלכן אסור להשתמש לאורה, דומיא דמנורה, נראה שדווקא ההשתמשות אסורה, ולא ההנאה. וכך כתב המשנ"ב (סימן תרעג ס"ק יא), כי דווקא בזה [כגון לבדוק מעות, או למנותן לאורה אסור] שהוא עכ"פ תשמיש עראי, אבל כל שאינו משמש כלום רשאי לישב בביתו בשעה שנר חנוכה דולקת, כלומר אע"פ שנהנה מהנר שאינו יושב בחושך והאור גורם לשמחה, בכל זאת מותר. והוא משום שאין הנר חנוכה איסור הנאה כגון ערלה וכלאי הכרם. אלא מותר להנות ממנו, ורק לעשות מעשה זהו אסור כי המעשה הוא השתמשות. משא"כ לשבת וליהנות מהאור מותר, כיון שאין בזה מעשה. ויעוין מסכת שבת (כב, א) אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה. וכך כתב בשער הציון (שם אות

יא) דלילך לאור הנר לראות שלא יכשל, שרי. דלא מחויב להעצים עיניו דלא מיקרי תשמיש. וביאור דבריו, דעצם ההליכה יכולה להיות גם בחושך וממילא מה שנהנה מהנר שיכול לילך אין זה תשמיש. ובפרט בעניננו שאין נהנה מהנר עצמו, אלא נהנה מהבשמים שהניחום בתוך הנרות.

[ועוד כתב שם: "אמנם לגבי הטעם הראשון יש לעיין, שאם הדרך להדליק נרות כאלו להפצת ריח, ואין מקום מיוחד שמניחים את הנרות אלא כל מקום שמניחים אותם הרי הם מפיצים ריח, לכאורה אין ניכר לאנשי בית שהודלק לשם חנוכה, אלא שיאמרו שהודלק לשם ריח, ואמנם לעוברים ושבים ברשות הרבים הרי זה ניכר, אך לתושבי הבית אין זה ניכר. ונראה שכיון שהנרות נמצאים בחנוכה, ויש שם שמש, הרי כולם מבינים שזה נרות חנוכה"].

כיוצא בזה כתב הרב זילברשטיין (חשוקי חמד, שבת כב, א) בנדון הדלקת נר חנוכה "בנר חנוכה המזמור", כי מותר להנות מהנרות, ומה ש"אין לנו רשות להשתמש בהם - ההשתמשות אסורה ולא ההנאה" [וציין כמקור לדבריו את מה שכתוב המשנה ברורה ושער הציון, המובאים לעיל].

וכן נקט להלכה בילקוט יוסף (חנוכה עמ' שמד):

שאסרו דווקא השתמשות מאור הנר, ולא אסרו דברים אחרים שמגיעים מההדלקה, ולכן יש לומר שהתירו תשמיש הבא ממילא מהנרות, וכמו שכתבו האחרונים שמותר לעבור ליד הנרות ולילך לאורם.

אולם בשו"ת משנת יוסף (חלק יא סימן קכא) כתב שההנאה מהריח היוצא מהנרות לא נחשבת "הנאה ממילא", אלא הנאה ישירה מעצם הנרות, האסורה:

הגם שיש לומר לכאורה שכמו שמותר ליהנות מכללות האור המתהווה על ידי נר חנוכה, ולכן מסתבר שאם נוצר חום ע"י כמה מנורות חנוכה שבחדר מותר ליהנות מהחום, דהנאה דממילא היא, כמו כללות האור. אבל בנר שנודף ממנו ריח טוב, לכאורה הריח אינו ממילא אלא מאור הנר, וזה אסור. והיתר לזה יש רק על ידי השמש, שכמו שמותר ליהנות מאור השמש אם מתקרב אליו וניכר שרק ממנו נהנה, כמו כן בריח. אבל בריח אינו דומה ריח מנר השמש, לריח מעוד כמה נרות.

ולדעתו יש לאסור להשתמש בנרות המפיצים ריח להדלקת נרות חנוכה.

הנאה ומעילה בקול מראה וריח

במסכת פסחים (כו, א) מבואר כי "קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה". ופירש רש"י:

קול של כלי שיר שהן הקדש, וריח הקטורת, אין בהן משום מעילה דאורייתא, הואיל ואין בהם ממש.

ועל פי זה פסק הגר"ח קנייבסקי (דרך שיחה ח"א עמ' קפג):

מותר להדליק נר חנוכה בנר המנגן, דקול מראה וריח אין בהם משום מעילה. וכיון שכל תכלית שימושו הוא לקול, גם מה שהוא משתמש בשמן להפעילו אין בו משום הנאה.

אולם יש לעיין בדבריו, שכן במסקנת הסוגיא (שם) מפורש כי אמנם אין מעילה בקול מראה וריח, אבל יש איסור הנאה מהם, כדברי הגמרא: "מעילה הוא דליכא, הא איסורא איכא". ולפי זה נראה לכאורה כי גם הנאה מריח וקול של נרות חנוכה, אסורה, כפי שנשאל הגר"ח (מועדי הגר"ח, חנוכה, תשובה תרעו) "וצ"ע, הא איסורא איכא, כמבואר בפסחים דף כ"ו ע"א". הגר"ח, כדרכו, תירץ על קושיא זו בקצרה: "זה רק בהקדש, ובאיסור מהתורה". ומבואר, כי לא נאסרה הנאה מקול מראה וריח של איסור דרבנן, ולכן אין איסור בהנאה מקול מראה וריח של נרות חנוכה.

בספר ימין משה (או"ח עמ' קכה) כתב הסבר אחר מדוע אין איסור הנאה מריח של נרות חנוכה, על פי דברי הגמרא במסכת כריתות (ו, א) "המפטם את הקטורת להריח בה, חייב", ועל כך הקשו "ומי איכא מעילה [בריח], והאמר ר"ש בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא, קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה". ותירצו: "ריח אחר שתעלה תמרתו אין בו משום מעילה, [שהרי] אין לך דבר אחר שנעשה מצוותו ומועלין בו". והיינו שעד שתתקיים המצוה יש מעילה בריח, אבל לאחר שנעשתה כבר המצוה "[שעלה תמרתו] - עשן הקטורת עלה], אין בו מעילה. ועל פי זה כתב:

מאחר והמצוה נעשית בהדלקה עצמה, כדקיימא לן (שבת כג, א) הדלקה עושה מצוה, ואילו הריח או הקול נעשה ממילא אחר כך. אם כן, ברגע ההדלקה כבר נעשתה עיקר מצוותו, ומאז שוב אין מעילה בריח, ומותר ליהנות מאורו.

בשו"ת ויען הכהן (סימן נד) כתב לחלק בין דברי הגמרא בפסחים להנאה מריח נרות החנוכה:

שאני התם שאסור ליהנות מהריח, והכא אין ההנאה אסורה, אלא חיישינן לרואה שלא ידע שהוא נר שהודלק לצורך מצוה.

גם בריח ובקול יש איסור הנאה, כפי שמפורש בסוגיא בפסחים. אולם בנדון דידן, לא מדובר באיסור הנאה "בעצם" אלא באיסור מחמת הצורך שיהיה ניכר שהנר הודלק למטרת פרסום הנס, והרואה לא יחשוב שהודלק לצורך שימושים אחרים, ולכן אין לכך כל קשר לדברי הגמרא בפסחים.

הנאה מקול וריח ללא כוונה

בספר חשוקי חמד (ראש השנה שם) כתב כי דברי הגמרא בפסחים "קול מראה וריח אין בהם משום מעילה, אבל איסור יש", לא שייכים לנדון הדלקת נרות חנוכה בנרות המפיצים ריח:

האיסור אינו אלא כאשר ניגש למנורה ורוצה להריח בה, אבל כאשר יושב בביתו, והריח נכנס לאפו, לא גרע מהמסתובב בבית לאור הנרות, שכתב השער הציון שמותר, ואין בזה משום שימוש בדבר שהוקצה למצוה.

וכן כתב בספר ברכת ראובן שלמה (ח"ב סי' סג):

אם אין כוונתו להדליק בשמן מבושם כדי ליהנות מן הריח הנוסף, אלא שאין לו שמן אחר להדליק רק שמן מבושם, מותר לו להדליק עם שמן מבושם, ואין עליו חיוב לעצור אפו שלא יריח מן הריח שנוסף השמן. משום דעיקר האיסור הוא להשתמש בנר חנוכה, וזה לא נקרא תשמיש.

בשו"ת שמן אפרסמון (ח"א סימן יז) הביא ראיה לנדון דידן, ממה שכתב בשו"ת יביע אומר (ח"י או"ח סימן לד) בנדון "חייל דתי שנמצא עם כמה חיילים בחדר אחד, ואחד מהם הדליק רדיו או טרנזיסטור בשבת לשמוע חדשות או מנגינות, האם חייב החייל הדתי לעזוב את החדר כדי שלא יהנה ממלאכת שבת". ולאחר שהביא את דברי הגמרא בפסחים שיש איסור מדרבנן בקול ובריח, ואת דברי הרמב"ם (מאכלות אסורות פי"ד הי"ב) "והנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו באיסור מכל האיסורים, אם נתכוון ליהנות אסור, ואם לא נתכוון מותר", כתב:

כשהחייל שעבר והדליק הרדיו לא נתכוון אלא להנאת עצמו, שבודאי שהחייל הדתי הנמצא באותו חדר אינו צריך לצאת משם. אולם טוב שיעסיק עצמו בקריאה בדברי תורה, באופן שלא יהנה בשבת מן הקול של הנגינה, ואינו צריך לצאת בשבת מן החדר ההוא.

ומכאן נראה שהאיסור ליהנות מהריח הנוסף מנרות חנוכה תלוי בכוונה. והאיסור הוא רק אם בשעת הדלקת נרות חנוכה התכוון ליהנות מהריח או מהקול, וצ"ע.

הנאה מקיום מצות הדלקת נרות חנוכה

מכל מקום עדיין יש לעיין, האם גם כשאין כוונה ליהנות מהריח או מקול הזמרה, וההנאה היא "ממילא", אולם היות וההנאה היא מקיום מצות הדלקת הנרות, שמא יש בכך איסור.

ומצאתי בספר חשוקי חמד (סוכה יב, א) שדן בשאלה, האם מותר לסכך סוכה בפרחים ריחניים "כדי שלאנשים שעדיין רחוקים מתורה ומצוות, יהיה חשק להיכנס לסוכה, וכך גם יאכלו שם ויקיימו מצות סוכה, וגם ישמיעו להם דברי תורה". והביא את דברי הגמרא (סוכה לז, ב) "הדס של מצוה אסור להריח בו", ואת מה שכתב הרמ"א (או"ח סי' תרלח סע' ב) "אם סיכך בהדס או תלה בסוכה אתרוג לנוי, מותר להריח בו, דלא הוקצה מריח, רק שלא יגע בו, דאסור בטלטול, ויש אוסרים בהדס". וביאר המשנה ברורה (שם ס"ק כה) את טעם המתירים:

דאף דסתם הדס עומד להריח, הכא דסיכך בו כמו בשאר עצים, אמרינן דממעשה עצים אקצייה מלשמש ולהבעיר ולא מריחו. ואין הכי נמי, דאם היה תולה אותו בסוכה לנוי, בוודאי אקצי מריחו.

כלומר, כאשר משתמש בהדס בתורת "סכך", אין כוונתו להקצות את ההדס מריחו שהרי אינו משתמש בריחו לצורך המצוה, אלא מקצהו לשימוש של מצוה ככל העצים המיועדים לסכך. ולכן אין איסור להריח בו, שכן לא הוקצה כדי לקיים בו מצוה בריחו, ורק נאסר להשתמש בו שימושים שאינם לצורך קיום המצוה, כגון להבעירו. אך אם יתלה את ההדס בסוכה לנוי, שאז דעתו לשם הריח הטוב הנודף ממנו, בוודאי הוא מוקצה לריח, ואסור ליהנות מריחו.

ומכאן כתב החשוקי חמד, כי לפי השיטה הראשונה ברמ"א ודאי מותר לסכך בפרחים ריחניים, שהרי מותר להריח את הסכך. אך גם לפי המבואר במשנה ברורה, שאם תלה את ההדס בסוכה לנוי כדי להריח ממנו אסור להריח בו:

אין איסור לסכך בפרחים ריחניים, דעיקר מה שהקצה את הפרחים הוא לשם סכך, אלא שרוצה גם שיפיץ ריח טוב, משא"כ כשתולה לנוי שעיקר תלייתו הוא לשם ריח, ולכן הקצהו מריח.

ולכן נראה לענ"ד כי גם בנרות חנוכה ריחניים, שעיקר הקצאתם היא לקיום מצות הדלקת הנרות ולא למטרת הריח, אין איסור ליהנות מהריח הנעים הנודף מהם בשעה שהם דולקים.

סוף דבר

בספר מועדי הגר"ח (לר"ח קנייבסקי, חנוכה, תשובה תרלב) נשאל על המובא בשמו "דמותר להדליק בנר חנוכה שמפיצים ריח טוב, וצ"ע מפסק השו"ע (או"ח סי' ריז סע' א) הנכנס לחנות שיש בה בשמים, מברך אע"פ שאין מתכוון להריח, כמו שכתב המשנה ברורה (שם ס"ק ב ובשער הציון ס"ק ד)". הגר"ח השיב: "שם עומד ליהנות". ומבואר בדבריו, כי ההיתר להשתמש בנרות ריחניים להדלקת נרות חנוכה,

נובע מכך שהם אינם עומדים לריח, ואין כוונה ליהנות מהריח הנודף מהם. ונתבאר לעיל, שכך הורה למעשה רבי יצחק זילברשטיין.

כמו כן, כפי שהובא לעיל, הגר"ח קנייבסקי התיר להדליק נר חנוכה גם בנר המנגן. ונתבאר כי יסוד ההיתר הוא בגלל שהנאה מריח ומקול אינם בגדר "שימוש" שנאסר בנרות החנוכה, ומה גם שההנאה היא "ממילא", כי אינו עושה מעשה אלא יושב בחדר שבו נמצאים הנרות, וממילא נהנה מהריח או מהקול.

ובנדון דידן, כשהמטרה בקניית הנרות הריחנים והמנגנים היא כדי לשמח ילדה עיוורת שאינה רואה את הדלקת נרות החנוכה, ברור שיש להתיר זאת לכתחילה, בהסתמך על דברי הביאור הלכה הנ"ל שאין איסור בשימוש ארעי למטרות קדושה כשאינו נמצא בסמוך לנרות. שמחת הילדה היא מצוה גדולה, וההנאה מהריח היא בוודאי שימוש ארעי כאשר אינה נמצאת סמוך לנרות, ולפיכך הדבר מותר לכתחילה.

ראש הישיבה, חברי ההנהלה, ראשי המוסדות, הצוותים והתלמידים
שולחים תנחומים למנכ"ל קרית החינוך

ר' צבי סמואל הי"ו

המסור כבר שנים רבות לישיבה ולכל מוסדותיה
ולכל המשפחה

על פטירת אחיו

איש החסד ר' יחיאל מיכל ע"ה

בהמשך העשייה לריבוי לומדי התורה ולביסוסם של מוסדות הקריה
ובבנין ירושלים תנוחמו.

